[1459]Jörgen Kühl (Hg.), *Klaar kiming – Festschrift für Thomas Steensen*. Braist/ Bredstedt, NF (2018), Nordfriisk Instituut, 280 s. ISBN 978-3-88007-422-4.

Ein augustus 2018 naam Thomas Steensen ôfskie as direkteur fan it Nordfriisk Instituut yn Braist (Bredstedt). By gelegenheid dêrfan ferskynde ûnder redaksje fan de histoarikus Jörgen Kühl, heechlearaar oan de Universiteit fan Flensburg en lid fan it kuratorium fan it ynstitút, in *Festschrift*, in freoneboek. Achttjin auteurs skreaunen in bydrage en Inken Völpel-Krohn, de foarsitter fan it ynstitút, hie in fraachpetear mei Steensen.

Foar't de ynhâld fan it boek oan 'e oarder komt, jou ik earst omtinken oan inkelde algemiene aspekten. De auteurs komme út Denemarken, Dútslân en Eastenryk. Der is wol oanjûn dat Jarich Freark Hoekstra út 'Hitsum Niederlande' komt, mar as heechlearaar oan de Christian-Albrechts-Universität yn Kiel wurdt er ta it Dútske kontingint rekkene. It is spitich dat nimmen út ús Fryslân frege is in bydrage te skriuwen. Op grûn fan de jierrenlange relaasje tusken ynstituten en persoanen hie dêr dochs alle reden ta west. Dat nimmen fan de meiwurkers fan it Noardfriisk Institut frege is in bydrage te skriuwen is neffens my in flater.

De einredakteur hat de skriuwers, wat de lingte fan de bydragen oangiet, blykber de frije hân jûn. De koartste bydrage, dy fan Helga Bleckwenn oer Menno Simons en de Menisten, telt trije siden; Henrik Becker-Christensen mei syn bydrage oer de Friezen yn it Dútsk-Deenske grinsgebiet, hat twa siden mear. Foar it beskriuwen fan it libben en wurk fan Karl Otto Meyer, jierrenlang de lieder fan de Deenske minderheid yn Noardfryslân, hat Mogens Rostgaard Nissen tweintich siden nedich.

De bydragen binne, sa skriuwt de einredakteur, 'bewusst' net tematysk, mar alfabetysk op skaainamme fan de auteur oardere. Wêrom't dat dien is, wurdt jin net dúdlik. Yn myn besprek ha ik mei help fan aardich romme mesken dochs in beskate oardering oanbrocht.

De stikken binne, útsein de yn it Mooringer Frasch skreaune tekst fan Jarich Hoekstra, yn it Dútsk. It Noardfrysk is fierder allinne brûkt as gearfetting boppe de bydragen. Om my hie de meartaligens, benammen de Noardfryske tongslaggen, folle dúdliker útkomme mocht.

Mear koe ik net

Oan de ein fan it petear tusken Inken Völpel-Krohn en Thomas Steensen beslút de

Us Wurk 68 (2019), s. 87-90; <https://doi.org/10.21827/5c988804e358c>

lêste mei in sitaat út syn yn 1988 holden feestrede yn ferbân mei it betinken fan de hûndertste bertedei fan de dichter Albrecht Johannsen. Dy sei, frij oerset: 'Ik ha myn plicht dien. Mear koe ik net'. Wa't oan de ein fan it boek it oersjoch fan Steensens publikaasjes, meielkoar fjouwerenfjirtich siden, besjocht, wol dat wol leauwe.

It duorre navenant lang foar't Steensen, opgroeid yn in Heechdútsk pratende húshâlding yn Bredstedt, it paad nei Noard-Fryslân en it Noard-Frysk fûn hie. It begryp heitelân hie foar him earst de konnotaasje fan bygelyks 'reaksjonêr' en 'yntolerant'. Troch paadwizers as de filosoof-pedagooch Friedrich Paulsen (1846-1908) waard Noard-Fryslân syn 'Heimat'. It is spitich dat yn it fraachpetear folstien wurdt mei it neamen fan persoanen út it ferline. In ferwizing nei bygelyks de sosjolog Hartmut Rosa (heechlearaar yn Jena), immen dy't de lêste jierren wiidweidich skreaun hat oer de wearde fan it eigene en de 'Heimat', hie hjir op syn plak west.

Skriftekennisse

Ek yn Noard-Fryslân hawwe learkrêften in grutte rol spile yn it hoedzjen en noedzjen fan de eigen taal. Dat blykt út de libbensskets fan de skoalmaster en dichter Sönke Petersen (1833-1918). Hy wurke fan 1867 oant 1901 net allinne yn de praktyk fan it ûnderwiis; hy wie ek behelle by ûnderwiisorganisaasjes. Nei syn pensjoen wie hy fan doel om noch mear omtinken te besteegjen oan 'seinem friesischen Schriftwerk', mar in oerhaal, dy't ta blinens late, makke dat ûnmooglik; hy libbe de lêste fyftjin jier fan syn libben yn it tsjuster.

By it tarieden fan syn artikel oer Petersen krige Nils Århammar fan in goekunde in konvolút besteande út santjin gedichten. It memento mori-gedicht 'Ûsen leeste Wej' wurdt troch Århammar analysearre. Petersen syn bekendste gedichten binne 'Heimatsong', in oersetting fan it 'Heimatliet' en Schillers 'Liet von der Glocke' yn it 'Mooringer Fräsch'.

Jarich Hoekstra besteget in weardefolle skôging oan in gedicht fan Herrlich Jannsen (1906-1963). Hja waard jierrenlang beskôge as gelegenheidsdichteresse, mar op grûn fan op 'en nij publisearre fersen fan har is it ynsjoch ûntstien dat har wurk sûnder mis literêre wearde hat. Hoekstra ljochtet dat ta mei it yn 1957 ferskynde gedicht Fäägetåäsch (Fegetasch, in doarpke yn de omkriten fan Neukirchen). Wa't it oerflakkich lêst kin ta de konklúzje komme dat it bedoeld is as gelegenheidsfers by de iepening fan it restaurearre hotel op Fegetasch. Wa't krefter lêst fernimt de struktuer, de wurdkar en de byldspraak yn it fers. Hoekstra konkludearret dat it eins om in djipsinnige allegory giet.

Ta de bydragen oer de skriftekennisse heart ek dy fan Arno Bammé, emearitus heechlearaar fan de Alpen-Adria-Universiteit yn Klagenfurt. Hy skriuwt oer de rige 'Nordfriesland im Roman', in sosjografy fan in lânskip. De auteur, him basearjend op bygelyks Ferdinand Tönnies, stelt dat in roman in spegel fan de maatskippij is. Dat docht ûnder mear bliken út it propagandistyske, nasjonalistyske wurk fan de Ferringer Ferdinand Zacchi *Volk an der See. Ein Nordseebuch von Trutz und*

Treue, útjûn by de útjouwer fan de NSDAP. De rige omfettet de jierren 1867-1933. Der sille tweintich bannen ferskine, dêrfan binne ûnderwilens al alve útjûn.

Ta dit skift hearre ek de bydragen fan Robert Langhanke, ferbûn oan de Europa-Universität yn Flensburg, en Wendy Vanselow, wittenskiplik meiwurkster oan de Kieler universiteit. Langhanke analysearret in fers fan Klaus Groth oer de pleats Süderwisch, de Heisterkrog, in mytysk plak. Vanselow har bydrage giet oer it literêre wurk fan de nei Kanada emigrearre en dêr yn 1981 promovearre Noard-Fries August Gonnissen. Vanselow makket dúdlik dat er, sa't de sosjology seit, in marzjinaal persoan is, in minske libjend yn twa wrâlden: oan de iene kant konsepten lykas leafde foar it ferline, oan de oare kant, op hast sentimentele wize, it akseptearjen fan de tsjintwurdige tiid en de takomst.

Taal en taalsosjology

De yn Aurich berne Temmo Bosse wurke as sjoernalist, nei syn stúdzje Frysk en Platdútsk waard er wittenskiplik meiwurker oan de Flensburger Universiteit. Syn bydrage giet oer it yn de jierren 1879-1888 holden ûndersyk fan de dialektolooch Georg Wenker. De bern fan de legere skoallen moasten de troch him makke sinnen, de saneamde 'Wenkersätze', oersetse yn it troch har brûkte dialekt. Meielkoar kamen der 40.000 formulieren werom, dêrfan wiene, mei ynbegryp fan Helgolân, dat doe noch net ta it Dútske steatsgebiet hearde, 67 formulieren út Noard-Fryslân. Der is fanwegen twivel oer de betrouberens noch net safolle dien mei de antwurden. Bosse is lykwols fan betinken dat it materiaal, net yn it minst fanwegen de ekstra fragen oer bygelyks brûkmien en seden, ta in better byld liede kin fan it doe-tiidske Noard-Fryslân.

Nils Langer, heechlearaar yn Flensburg, hat in bydrage oer de taalpolityk yn de skiednis fan Noard-Fryslân. Nei it neamen fan inkelde sintrale begripen, sa as korpus- en statusplanning, folget nijsgjirrige ynformaasje oer bygelyks de sosjolingwistyske situaasje yn it ferline: Deensk wie de taal fan de minsken út de sosjaal legere strata, Dútsk waard brûkt yn de tsjerketsjinsten. Doe't in dûmny om 1840 hinne Platdútsk en Noard-Frysk brûke woe, waard dat net op priis steld. By it beskriuwen fan de twataligens yn ús Fryslân wurdt in soad gebrûk makke fan de literatuer út Amearika en Kanada. Yn Langers artikel wurde moai wat oare boarnen neamd.

Hans Schults Hansen, in histoarikus dy't in soad skreaun hat oer de konflikten tusken Dútsers en Denen yn de njoggentjinde en tweintichste iuw, skriuwt oer de posysje fan it Dútsk yn Tondern en omkriten. De ferhâldings tusken de beide nasjonaliteiten doogden net. Guon Denen hiene it oer foarbylden fan 'verrücktem und fanatischem Deutschtum' en de Dútsers klagen dat harren taal op skoalle en yn tsjerke leechlein waard. Se seinen dat it Dútsk, ek foar party bern, de omgongstaal wie en dat it Deensk, dat op skoalle de fiertaal wurde soe, foar de measte bern in frjemde taal wie.

Martin Rheinheimer, direkteur fan it Histoarysk Ynstitút oan de Universiteit yn Odense, beskriuwt de foarnammen fan de bewenners fan Amrum en Hooge yn de

achttjinde iuw. De histoarikus Frank Lubowitz, ferbûn oan it argyf fan de Dútske befolking yn Noardschleswig, fertelt oer it programma fan de sjongferiening yn Augustenburg.

Elin Fredsted is heechlearaar yn Flensburg. Har ûndersyksterrein bestrykt ûnder mear meartaligens, taalwinning en de fonology fan it Deensk. Yn har artikel beskriuwt hja de kânsen foar lytse talen yn in tiid fan Mcdonaldisearring oftewol homogenisearring. It eigene ferdwynt, mar der binne ek positive tendinzen: der is langer net mear in kontradiksje tusken ‘modern’ en it praten fan in minderheidstaal. Der soe wolris sprake wêze kinne fan de werberte fan de *homo symbolicus*. Foarstanners fan it Frysk soene der goed oan dwaan dit artikel yn har skôgings te yntegrearjen. Dat jildt ek foar de bydrage fan Tove H. Malloy, heechlearaar yn Flensburg, oer de dynamyk tusken kulturele en taalminderheden en -mearderheden yn Europa.

Polityk en skiednis

Oliver Auge, heechlearaar oan de Kieler Universiteit, beskriuwt de skiednis fan de Noard-Fryske bestjoerders yn de njoggentjinde en tweintichste iuw. Harren komôf, oplieding en politike foarkar komme dúdlik nei foaren.

De bydrage fan Lars H. Henningsen, de direkteur fan de Deenske biblioteek yn Flensburg, giet oer de strideraasje yn de jierren 1797-1799 oer de útstelde (organisatoaryske) feroarings oangeande de tsjerken yn Schleswig-Holstein. It gie om in striid tusken in ‘absolutistischer Zwangkurs’ of de frijheid fan de gemeenten en gemeenteleden. Yn novimber 1797 skreau de Bredstedter ‘Amtmann’ Gustav Gotthard von Blücher dat elts ferplichte wie om him te ûnderwerpen oan de alderheechste foarskriften. Dy wurden foelen ferkeard by de op harren frijheid stelde Noard-Friezen.

Jörgen Kühl, de einredakteur fan de bondel, analysearret de yn de jierren 2001-2017 útsprutsen nijjierswinken fan keninginne Margrethe II oan de Deenske minderheid yn Súdtschleswig. De titel fan de bydrage is ‘Ihr seid nicht vergessen worden’. Op 31 desimber 2001 sei de keninginne dat de Denen yn it al neamde gebiet fakentiids yn har tinzen binne. Op 31 desimber 2017 neamde hja de yn har eagen goede ferhâldings tusken Denen en Dútsers.

Nei it lêzen fan it (te?) bûnte ferskaat oan artikels bin ik op grûn fan opmerkings oer bygelyks de posysje fan de taal yn de tsjerke en it ûnderwiis ta de konklúzje kommen dat wy in noch folle better ynsjoch krije soene mei help fan komparative stúdzjes.

Koen Zondag
Feanwâlden